

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

“MA‘MUN-UNIVERSITETI” NTM

**FAN, TA‘LIM, INNOVATSIYALAR: DOLZARB
MUAMMOLAR VA ZAMONAVIY YO‘NALISHLAR**

mavzusida Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi

2023 yil 12 aprel

XIVA – 2023

Fan, ta'lim, innovatsiyalar: dolzarb muammolar va zamonaviy yo'nalishlar.
Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Xiva, 2023. 404 b.

Tahririyat hay'ati: A.A.Xudayberganov, H.O.Matkarimov, U.Sh.Xadjiyev, D.M.Matkarimov, N.Sh.Xudaynazarov, S.B.Xodjayev, A.B.Sherov, U.M.Abdolov, Sh.E.Xudayberganov, S.M.Xudayberganov, F.A.Bekchanov

Taqrizchilar: i.f.d., prof. B.Ruzmetov, f.f.d., prof. O.O.Cho'ponov

Ma'sul muharrir: i.f.d., prof. B.Ruzmetov

Mamlakatimizda ta'lim va fanni rivojlantirish konsepsiyasining strategik maqsadi etib milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning innovatsion va yuqori texnologik formatiga o'tish, mamlakatimizning raqobatdosh ustunliklarini ishga solish va to'g'ri safarbar etish, innovatsion mahsulotlar hajmini kengaytirish, jadal iqtisodiy o'sishni ta'minlaydigan yo'nalishlarga investitsiyalarni yo'naltirish, aholi turmush darajasini bir necha bor yaxshilash, ijtimoiy sohadagi dolzarb masalalarning innovatsion yondashuvga hamda ilmiy tadqiqotlar va erishilgan natijalarga asoslangan ilmiy yechimini topish, xalqaro miqyosda ilmiy hamkorlikni rivojlantirish, shuningdek «Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida»gi, «Ta'lim to'g'risida»gi va «Innovatsion faoliyat to'g'risida»gi qonunlar ijrosini ta'minlash hisoblanadi.

Konferensiya materiallari Yangi O'zbekistonda xususiy oliy ta'limni rivojlantirish; axborot-psixologik xavfsizlikni ta'minlashning zamonaviy muammolari va yechimlari; filologik tadqiqotlarning dolzarb muammolari; O'zbekiston tarixi fanining dolzarb masalalari bilan bog'liq tadqiqotlarning natijasidir.

Ushbu konferensiya to'plami mazkur yo'nalishda ilmiy izlanishlar olib borayotgan professor-o'qituvchilar, ilmiy tadqiqotchilar, talaba va magistrantlar uchun foydali bo'ladi deb umid qilamiz.

Mazkur to'plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar va me'yoriy hujjatlar sanasining to'g'riligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning o'zlari ma'suldirlar.

Konferensiya o'tkazilishi Xorazm viloyati hokimligi "Ma'naviyat va ma'rifat" Kengashining 2023 yil 7 apreldagi 209-sonli yig'ilish bayoni bilan ma'qullangan

© "Mamun-universiteti" NTM, 2023 y.

4. Xorazm vohasi arxeologik yodgorliklarini rejalashtirish va kartografiya qilish kabi muhim muammolarni hal qilish Xorazm tarixining boshqa jihatlarini o'rganishdagi muammolarga yechim bo'la oladi;

5. Xorazm vohasi arxeologik yodgorliklarini rejalashtirish va kartografiya qilishda ham xo'jalik markazlari nuqtayi nazaridan, ham davriy nuqtayi nazaridan kelib chiqilsa muhim ahamiyatga molik ish bo'lgan bo'lar edi;

6. O'rta Osiyoda tarixiy-madaniy viloyatlarning vujudga kelishi, etnik kartografiyasi va geografiyasi masalalarini tadqiq etish, Janubiy Orolbo'yi hududlarida turizmni rivojlantirish jarayonida, Xorazm vohasi tarixiga oid ilmiy axborot doirasi va tarixshunoslik ma'lumotlaridan keng foydalanish tavsiya etiladi;

8. Orolbo'yidagi ekologik sharoitning keskin o'zgarishini inobatga olgan holda, qadimgi yodgorliklarni saqlash, ta'mirlash va o'rganish ishlarini davom ettirish maqsadida ham ularning kartografiyasini yaratish juda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu borada O'zbekiston, Qozog'iston, Turkmaniston va boshqa mamlakatlar olimlarining ishtirokida qo'shma mintaqaviy fundamental ilmiy tadqiqot loyihasi rejasini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

ҚАДИМГИ ТУРКЛАРДА ТИББИЙ МАДАНИЯТНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Рўзиев Н.И. – ТТА ўқитувчиси

Бундан деярли минг йил олдин яшаб ижод қилган Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луғати-т-турк” (Туркий сўзлар девони) асари (XI аср) фақатгина туркий халқлар тилига тегишли муҳим маълумотлар бериб қолмасдан, балки туркийларнинг кундалик турмуш тарзи, хўжалик турлари, урф-одатлари, моддий ва маънавий маданияти тўғрисида кўплаб бирламчи материалларни ўз ичига олган асар сифатида эътироф этилади. Ўша чоғларда Шарқий Европадан Шимолий Хитойгача чўзилган улкан Евросиё кенгликларида яшаб, юзлаб қабила ва уруғларга бўлинган туркийлар асосан кўчманчи ва қисман ўтроқ аҳоли сифатида билинган. Евросиё кенгликлари, хусусан, Марказий Осиё ва унга қўшни ўлкалардаги турли-туман иқлим шароитида яшаган туркийлар тарихига Маҳмуд Кошғарий асарида ўрин олган тиббиёт билан боғлиқ анъаналар мисолида танишиб чиқилганда, бу борада уларнинг ўзига хос тиббий маданиятга эга бўлганликлари кўзга ташланади. Буни қуйида кўриб чиқиладиган айрим маълумотлар ҳам тасдиқлаб турибди.

Маълумки, илк ва ривожланган ўрта асрларда туркийлар асосан кунчиқарда Осиё қитъасининг сезиларли бир қисмида – Марказий Осиё, Волга – Уралбўйи, Фарбий ва Жанубий Сибир, Мўғулистон, Олтой, Шимоли-Фарбий Хитойда, кунботарда эса Шимолий Кавказ, Қора денгизнинг шимолида яшаб⁵⁴¹, айтиб ўтилган ҳудудларда турлича табиий иқлим ҳукм сурган. Уларнинг катта бир қисмида кескин совук, бир қисмида эса анчагина юқори иссиқ иқлим кузатилиб, сезиларли бир бўлимида эса нисбатан муътадил ҳаво ҳарорати мавжуд бўлган. Бу эса туркийлар ҳақларнинг минг йиллар давомида иқлим шароитига мослашиш, яшаб қолиш йўлларини излаш ва ўзлари учун қўлайликларни яратишда тинимсиз кураш олиб боришларини талаб қилган. Шу билан бирга, туркийлар яшайдиган кенг ҳудудларнинг тоғлик ёки текислик, қир-адир, дашт, чўл, сувга бой ёки кам сувли, серёғин ёки қакроқ бўлиши улар турмушига таъсир қилиб, табиий иқлим ва бошқа табиий географик омиллар натижасида ўзига хос тиббий маданият шаклланишига олиб келган. Бундан ташқари, туркий халқларнинг бир томондан шарқ ва жануби-шарқда Хитой, жануб ва жануби-ғарбда Тибет, Ҳиндистон,

---

⁵⁴¹ Плетнева С. А. Кочевники Средневековья. Поиски исторической закономерности. – М.: Наука, 1982. – С. 31; Golden P. B. Türk Halkları tarihine Giriş. Çev. O. Karatay. – Ankara: KaraM, 2002. – S. 13-20, 68.

Эрон каби қадимий маданиятларга эга мамлакатлар, иккинчи томондан ғарбда Византия, Шарқий Европа, Кавказ, шимолда эса турли славян ва фин-угор тилли халқлар билан ўзаро қўшни яшаб⁵⁴², уларга хос маданиятлар билан яқиндан таниш бўлганликлари туркийларнинг моддий ва маънавий маданиятида ўзига хос из қолдирган. Буни ўша даврларга тегишли турли тиллардаги ёзма манбалар ва лингвистик материаллар ҳам тасдиқлайди⁵⁴³.

Айниқса, “Девону луғати-т-турк”да ўрин олган туркийлар маданияти билан боғлиқ кўплаб атамаларнинг соф туркий сўзлардан, сезиларли бир қисми эса қўшни халқлардан ўзлашган сўзлардан ташкил топгани ҳам кўрсатиб турибди. Бунинг исботини Маҳмуд Кошғарий келтириб ўтган тиббиётга оид юзлаб сўзларнинг асосан туркий ва қисман туркий бўлмаган сўзлардан иборат эканлигида ҳам кўриш мумкин. Масалан, “Девон”да “**ірвӣ** (ирви) – касалларни даволашда қўлланувчи ҳиндча бир дорининг номи”, “**урағун** – касалларга қўлланадиган ҳиндча бир дори”, “**хасни** (хасни) – болаларни семиртириш учун ялатиладиган бир дори бўлиб, Ҳиндистондан келтирилади”, “**буға** – Ҳиндистондан келтириладиган бир даво (дориси)” деб келтирган маълумотлар⁵⁴⁴ ўша чоғлардаёқ туркийлар ҳинд тиббиётидан яқиндан хабардор бўлганликларини кўрсатади. Шу билан биргаликда, туркийларга хос тиббиёт ҳиндларга ҳам таъсир қилганини ҳинд тилида “даволовчи”, “табиб” маъносига қадимги туркча “эмчи” сўзи учраши ҳам тасдиқлайди. Маҳмуд Кошғарий бу сўз билан боғлиқ “**эм – эм, даво, дори; даволовчига эмчи дейиш шундандир**” деб ёзади⁵⁴⁵.

Туркий табибларнинг фақат ўзлари томонидан тайёрланадиган дорилар ҳам бўлиб, буни Маҳмуд Кошғарийнинг “**чурни** (чурни) - турк табиблари томонидан ясаладиган сурғи дори” мазмунида келтирган маълумот тасдиқлайди. Қизиғи шундаки, бу маълумот бироз юқорида келтириб ўтилган ҳиндистонликларга хос болаларни семиртириш учун ялатиладиган, Ҳиндистондан келтирилган **хасни** (хасни) дорисига таъриф берилганда қайд этилади⁵⁴⁶.

Қадимги турк табобатида касалликларнинг келиб чиқиш сабаблари бўйича ўзига хос кўникма ва тажрибалар шаклланган бўлиб, Маҳмуд Кошғарий очиқлаган бир қатор сўзлар бундан дарак беради. У келтирган маълумотлар асосида қадимги туркларнинг касалликлар келиб чиқишини куйидагича сабаблар билан боғлаганликлари англашилади:

- таом ейиш орқали ошқозонда бузилиш пайдо бўлади. Бунинг мисоли “Девон”да келтирилган қуйидаги изоҳларда кўринади: “**ум – меъда бузуқлиги. Эр ум бўлди – одам меъдаси бузилди; кўп гўшт ейишдан одамнинг меъдаси бузилди**”; “**утук – ич кетиш ва қусиш. Анар утук туттӣ – уни ич кетиш ва қусиш тутди**”; “**талағу – қаттиқ ич кетиши**”⁵⁴⁷;

- инсонда руҳий ўзгаришларнинг пайдо бўлиши. Маҳмуд Кошғарий ҳам кўплаб қадимги давр ва ўрта аср муаллифлари сингари бундай ўзгаришларни “жин тегиши” деб очиқлаган. Масалан, “Девон”да “**тутуғ – жиндан бўладиган касаллик; аниң тутуғы бар – унинг жин касали бор**”⁵⁴⁸ ;

⁵⁴² Golden P. B. Türk Halkları tarihine Giriş. – S. 21-30; Дроздов Ю.Н. Тюркская этнонимия древнеевропейских народов. – М., 2008. – С. 251-260.

⁵⁴³ Древнетюркский словарь / Под ред. В. М. Наделяева, Д. М. Насилова, Э. Р. Тенишева, А. М. Щербака. – Л.: Наука, 1969.

⁵⁴⁴ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк) / Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. Т. I. Тошкент: Фан, 1960. – Б. 148, 156, 408; Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк) / Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. Т. III. Тошкент: Фан, 1963. – Б. 244.

⁵⁴⁵ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 74.

⁵⁴⁶ Kaşgarlı Mahmud. Divānū Lugatī-t-Türk. Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun Ziyat Akkoyunlu. – Ankara, TDK, 2014. – S. 188; Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 148, 156, 408.

⁵⁴⁷ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 83, 99, 418.

⁵⁴⁸ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 354.

- об-ҳаво таъсири – шамоллаш, иссиқ уриш орқали касалликлар келиб чиқади. “Девон”да шамоллашдан келиб чиқадиган, кенг тарқалган касалликлардан бири “**тумағу** – тумов” кўринишида қайд этилган⁵⁴⁹.

Қадимги туркларда турли жангу-жадалларда олинадиган жароҳат, иш жараёнида ва турли сабаблар билан йиқилиб тушиш натижасида келиб чиқадиган касалликлар, шунингдек, инсон ёшининг ўтиши билан келиб чиқадиган хасталиклар бўйича ҳам айрим маълумотлар учрайди.

Кези келганда айтиб ўтиш керак, юқорида “Девон”га асосланиб келтирилган “**утук** – ич кетиши ва қусиши. **Анар утук туттї** – уни ич кетиши ва қусиши тутди” мазмунидаги маълумотда ўрин олган “утук” сўзи ҳозирги кунда ҳам айрим туркий тилларда сақланиб қолган. “Ич кетиши” маъносидаги бу сўз ҳозирги кунда ҳам айрим ўзбек шеваларида учраб, у билан боғлиқ “ичи ўтди”, “ич ўтма” ибораларига дуч келинади.

Кенг яйловларда, тоғ ён-бағирларида яшаганликлари туфайли қадимги туркларда турли хасталикларга даво бўладиган доривор ўсимликлар бўйича анчагина тажрибалар қўлга киритилган эди. “Девон”да ҳам инсонларга, ҳам ҳайвонларга даво бўладиган кўплаб ўсимликлар ҳақида маълумотлар ўрин олган: “эгир”, “ангдиз”, “азрук” ва ҳоказо каби. Гиёҳлардан дори ясайдиган табибларни туркийлар “**ўтачи**” (отачи), кенг маънодаги “даволовчи”, “табиб” сўзлари ўрнида “**отасағун**” (атасағун) сўзи ишлатилган⁵⁵⁰.

Маҳмуд Кошғарий келтирган айрим маълумотлардан туркийлар “**дори ичмоқ**” маъносида “**от ичмак**” (ўт (дори) ичмоқ) сўзини ишлатганликлари англашилади. Шу ўринда “Девону луғати-т-турк”да келтирилган қуйидаги шеърини парчани келтириб ўтиш мумкин:

anıñ işın keçürdü - унинг ишини кечтирдим (яъни ўлдирдим)

eşin yeme kaçurdum - эши (дўсти)ни қочтирдим.

ölüm otin içürdüm - ўлим ўтини ичтирдим

*içti bolup yüz torı*⁵⁵¹ - ичди бўлиб юзи тиришиб.

Қадимги туркчада “дори ичмоқ” учун “ўт ичмоқ” сўзи қўлланилган бўлса⁵⁵², туркий тиллар орасида асосан ўзбек тилида асосан суяқ таом ва дорига нисбатан “ичмоқ” феъли ишлатилиши маълум. Туркий тилларнинг бир қанчасида бу борада бирмунча фарқли сўз қўлланилиб, қозоқлар “**дори ичдим**” ўрнида “**дари жедім**” (дори едим), Онадўли турклари эса “**илаç aldım**” (дори олдим), “**илаç kullandım**” (дори қўлландим) сўзларини ишлатадилар. Бошқа томондан эса Маҳмуд Кошғарий томонидан “малҳам қўймоқ”, “дори суртмоқ” маъносида келтириб ўтилган “**yaqıǵ yaqmaq**” сўзи билан боғлиқ **yaqıǵ** (йақиғ) – малҳам (дори); “**yaqdı** – малҳам қўйди; *эр баишқа йақиғ йақди* “одам ярага малҳам қўйди” маълумотларидаги “ёқмоқ” феъли⁵⁵³ бир қатор туркий тилларда сақланиб, ўзбек тилида бирмунча унутилган.

Ушбу сўз бир қанча туркий тилларда сақлангани қозоқчадаги “**жағу**” (дори суртмоқ)⁵⁵⁴ ва Онадўли туркчасидаги “**yakmak**” (дори суртмоқ) сўзлари ўз ифодасига эга. Ўзбек тилида деярли ишлатилмайдиган бу сўз шеваларда бирмунча сақланиб қолган. Масалан, Қашқадарё вилояти Қамаш тумани айрим шеваларида “ёқмоқ” “(нон устига ёғ) суркамоқ” маъносида қўлланилади⁵⁵⁵.

⁵⁴⁹ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 418.

⁵⁵⁰ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 71, 114.

⁵⁵¹ Kaşgarlı Mahmud. Divānū Lugatī't-Türk. Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun Ziyat Akkoynulu. – S. 22.

⁵⁵² Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 71.

⁵⁵³ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. III. – Б. 70.

⁵⁵⁴ Қазақша – орысша сөздік / <https://sozdik.kz>.

⁵⁵⁵ Нафасов Т. Қашқадарё ўзбек халқ сўзлари луғати. – Тошкент: Мухаррир, 2011. – Б. 98.

Қадимги турклар дори-дармонларни асосан ўт-ўланлар, доривор гиёҳлардан, қисман эса турли ҳайвонлар аъзоларидан тайёрлашган бўлиб, Маҳмуд Кошғарий келтириб ўтган бир қатор маълумотлар буни тасдиқлайди. Масалан, аллома “**ЭГИТ** – ярадан, шунингдек, кўз тегишидан сақлаш учун болаларнинг юзига суртиладиган бир дори. Бу дори заъфаронга бир қанча нарсалар қўшиб ясалади” деган маълумотни қайд этган бўлиб⁵⁵⁶, ушбу дори бир неча доривор гиёҳлардан тайёрланиб, у ташқи томондан қабул қилинган. Яъни “эгит” дориси ичилмаган, балки ярага, юзга суртиш орқали ундан фойдаланганлар.

Шунингдек, айрим дорилар оғиз орқали қабул қилинган ёки махсус тиббий мослама орқали беморнинг оғзига қуйилган. Маҳмуд Кошғарий без (шиш) пайдо бўлганда ёки қовуқда тош турганда қабул қилинадиган дори ҳақида ёзганда унинг ичилишига урғу бериб қуйидагича ёзади: “**азриқ** – бир хил ўсимлик. Ўт йиғувчи табиблар уни ўз вақтида териб оладилар. Бир турли шиш (совуқдан бўлган шиш) истисқо касалига фойдалидир; қовуқга тош келганлар уни ичадилар, у қовуқдаги тошларни эритиб юборади ва ювиб кетади”⁵⁵⁷. Бу маълумотга тўхталган С. Муталибов Кошғарийнинг ушбу маълумотини бирмунча изоҳлаб келтиради: “Маҳмуд Кошғарий бу сўзни арабча сил деб изоҳлаган. Ўт йиғувчи табиблар уни ўз вақтида териб оладилар. Бир турли шиш (совуқдан бўлган шиш) истисқо касалигига фойдалидир; қовиғига тош келганлар уни ичадилар, у қовуқдаги тошларни эритиб юборади”⁵⁵⁸.

Қадимги туркларда беморга дори ичириш учун махсус мослама ясаб, уни “**арқачуқ**” ёки “арқачақ” деб номлаганлар⁵⁵⁹. Маҳмуд Кошғарий бу сўзга қуйидагича изоҳ бериб ўтган: “**Арқачуқ** - оғизнинг ичига дори қўйиш учун қўлландиган ичи ковак бир асбоб, у сукурражага ўхшайди”⁵⁶⁰. Бу эса ўша кезлардаёқ дори истеъмол қилиш амалиётининг анча кенг ривожланганидан дарак беради.

Юқорида айтиб ўтилганидек, қадимги турклар дориларни нафақат доривор гиёҳлардан тайёрлаганлар, балки турли ҳайвон аъзоларининг касалликка даволигидан хабардор бўлишган. “Девону луғати-т-турк”да “**анг** (аң) – қуш исми; унинг ёғидан дори сифатида фойдаланилади. Агар ёғи кафтнинг юзига сурилса, кафтнинг орқасига ҳам ёйилиб кетади” мазмунида тилга олинган маълумот⁵⁶¹ бунинг яққол мисолидир.

Қадимги турклар айрим дориларнинг инсонни маълум бир муддат ухлатиб қўйишидан ҳам хабардор бўлишган. Жумладан, “Девон”да “бу ўт ул кишини удитган “бу инсонни тинимсиз ухлатадиган доридир” мазмунидаги маълумот учраши буни тасдиқлайди⁵⁶².

Бу ва бунга ўхшаш маълумотлар ҳам “Девону луғати-т-турк”да, ҳам ўша даврларга тегишли форс, араб, туркий ва бошқа тиллардаги ёзма манбаларда учрайди.

Хуллас, туркий халқлар тиббиётининг қадимги ва ўрта асрлар даврига қисқача назар ташлаш шундан дарак берадики, қадимдан Евросиё кенгликлари ва унга қўшни ҳудудларда яшаб, кўплаб уруғларга эга бўлган туркийлар ўзига хос тиббий маданият яратганлар. Турли табиий-географик иқлим шароитида яшаган ва фарқли этнослар билан қўшни яшаган туркий элатлар касалликлар ва уларнинг келиб чиқиши, турли хасталикларни даволаш усулларида хабардор бўлишган. Буни улар ўзлари яшаган атроф-муҳит қулайликларидан келиб чиққан ҳолда турли дори-дармонлар тайёрганликлари, бунинг учун эса доривор ўсимликларга мурожаат қилганликлари билан боғлиқ ёзма манба маълумотлар кўплаб учраши кўрсатиб турибди.

⁵⁵⁶ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 85.

⁵⁵⁷ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 124.

⁵⁵⁸ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 124, 65-изоҳ.

⁵⁵⁹ Kaşgarlı Mahmud. Divānū Lugatī't-Türk. Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun Ziyat Akkoyunlu. – S. 74.

⁵⁶⁰ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 162.

⁵⁶¹ Кошғарий, Маҳмуд. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк). Т. I. – Б. 76.

⁵⁶² Kaşgarlı Mahmud. Divānū Lugatī't-Türk. Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun Ziyat Akkoyunlu. – S. 79.

Маткаримова С.М. Источниковедение темы традиционной культуры питания населения Хорезмского оазиса	224
Собиров Қ. Маъмун академияси ва тарихий давр	229
Рахманова Ю.М. Хоразм эътиқодий қарашларида аёл тимсоли	233
Абдалов У.М. Хоразмдаги эронийлар (форслар) тарихи	235
Садуллаев Б.П. Чапқирғоқ Кат-қалъа тарихида “Беш-қалъа” атамаси билан боғлиқ маълумотлар	238
Tadjiyeva F.J. Erkayeva S.E. Xiva xonligi hududida aholi migratsiyalari masalasi	241
Raximov Sh.B. Qadimgi xorazmning ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari, etnik jarayonlari hamda dafn marosimlari tahlili (arxeologik tadqiqotlar manbalari asosida).....	243
Kamolova N., Hasanova N. Xiva xonligida dehqonchilik bilan bog'liq marosim, e'tiqodlar	246
Матякубова М.М. Хива хонлигининг меъморий обидалари ва унга битилган тарих	248
Жуманиёзов Ф.Б. Хоразмда ҳаво транспорти соҳасининг вужудга келиши ва унинг воҳа иқтисодий-ижтимоий ҳаётидаги ўрни	250
Искандаров Ш.А. Марказий осий арабларининг анъанавий ва замонавий кийим-кечаклар, ҳамда тақинчоқлар ҳақида айрим назарий қарашлар	252
Jabborov I.J. Shayx Najmiddin Kubro ruboiylarida ishq talqini	255
Бекчанов Д. Хоразм жадидлари фаолиятида адабиёт ва санъатни ривожлантириш масалалари	257
Ismoilov Sh.Z., O'rinova D.E. Alı ibn Ma'munning Xorazm, Farova, Buxoro va Nisoda zarb qilingan tangalari	260
Baxtiyarov S.I. Rizoqulixon hidoyatning “saforatnomayi xorazm” asarida xiva shahri to'g'risida ma'lumotlarning aks etishi	262
Бекчанов Д., Акрамжонов А. Миллий тараққиёт тушунчасининг ижтимоий-фалсафий мазмуни	264
Matniyozov S.S. Xiva xonligi tarixiy geografiyasi (xvi-xvii asrlar).....	267
Atajanova D.O. Xiva xonligi tarixida hunarmandchilikning tutgan o'rni	270
Matniyozov S.S., Komiljonova B.Sh. Xorazm marmar o'yamakorligi	273
Исмоилов Б. Ўзбекистоннинг тарихий-географик ҳудудларида тош асрида кечган миграцион жараёнлар, жойлашиш чегаралари, уларнинг картографияси масалалари	275
Abdullaev J.R. Xorazm voxasida radio va televideniye tarixi	277
Allaberganov O.A. Qadimgi Xorazm vohasi arxeologik yodgorliklarini rejalashtirish va kartografiya masalalarining o'rganilish tarixidan	280
Рўзиев Н.И. Қадимги туркларда тиббий маданиятнинг ўзига хос хусусиятлари.....	283
Atamuratova D.R. Yoshlarga oid davlat siyosatini rivojlantirishning tarixiy ahamiyati.	287
Ro'zmetova R. Kanselariya hujjatlarida xonlik va uning ma'muriy tuzilishi bo'yicha aks ettirilgan ma'lumotlar	290
Tadjiyeva N.J. Tarix darslarida videolardan foydalanishning o'rni	293

Tezislar to'plami

**FAN, TA'LIM, INNOVATSIYALAR:
DOLZARB MUAMMOLAR VA ZAMONAVIY YO'NALISHLAR**

mavzusida Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

2023 yil 12 aprel

Muharrirlar:

Ruzmetov S

Komputerda sahifalovchi

F.Bekchanov

Nashr list. № 059763.

Bosishga ruxsat etildi 10.04.2023. Bichimi 60x841/8.

«Times New Roman» xarfida terildi. Shartli b.t. 25,3.

Adadi 50.

«Khwarezm travel» nashriyotida tayyorlandi.

220502, Urganch t. Zargarlar mahallasi Marvarid ko'chasi 8-yo'lak 4-uy.

«Khwarezm travel» bosmaxonasida chop etildi.

Urganch t. Zargarlar mahallasi Marvarid ko'chasi 8-yo'lak 4-uy.